

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การจัดการความขัดแย้งด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา ประเพณี เลี้ยงดงหรือผีปู่และย่าแสะ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ทบทวนองค์ความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องและศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง
3. แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงดงหรือผีปู่และย่าแสะ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

1. ความหมายของความขัดแย้ง

แมรี ปาร์คเกอร์ ฟอลเลต (Mary Parker Follet, 1995, p.67) เห็นว่าความขัดแย้ง เป็นเรื่องของความแตกต่างในความเห็นและผลประโยชน์ ความขัดแย้งจึงมิใช่สิ่งที่ดีหรือเลว เพราะ การแตกต่างในความเห็นอาจจะทำให้ได้ข้อสรุปใหม่ๆ ที่ดีขึ้น นอกจากนั้น ยังเห็นว่า"ความขัดแย้ง มิใช่ภาวะสงคราม แต่เป็นความแตกต่างในด้านความเห็นผลประโยชน์"

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Webber, 1947, p.137) ให้ทัศนะว่า ความขัดแย้งเกิดจากการ กระทำของบุคคลที่ต้องการที่จะดำเนินการให้บรรลุความปรารถนาของตน ก่อให้เกิดปะทะกับการ ต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรือหลายกลุ่มความขัดแย้งมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัด ซึ่งการที่คนหนึ่งได้รับ ทำให้อีกคนหนึ่งไม่ได้รับ และการที่คนหนึ่งสามารถบรรลุความปรารถนาของ ตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น

ถวิลวดี บุรีกุล (2545, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้ว่า ความ ขัดแย้ง เป็นการดิ้นรนระหว่างกลุ่มอย่างน้อย 2 กลุ่มซึ่งเชื่อว่าเป้าหมายคล้ายกันแต่ทรัพยากร มีน้อยและมองอีกฝ่ายว่าเป็นผู้แทรกแซงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนจึงมีการโต้แย้งหรือความไม่ลงรอยกันและมีการโต้ตอบกับอีกฝ่ายหรืออีกกลุ่มจากนิยามต่างๆดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าความ ขัดแย้งเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลสองฝ่ายที่มีปฏิสัมพันธ์กันเกิดความ

คิดเห็นที่ไม่เหมือนกันในการตัดสินใจที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายของตนและสภาพการณ์นั้นไม่สามารถทำให้สองฝ่ายเกิดความพึงพอใจหรือพฤติกรรมของฝ่ายหนึ่งไปยับยั้งสกัดกั้นหรือสร้างความบังคับข้อใจให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง

สมยศ นาวิการ (2540, หน้า 772) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความขัดแย้ง คือ การไม่เห็นพ้องที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างระหว่างบุคคลสองคน หรือกลุ่มสองกลุ่ม หรือมากกว่า ภายใต้ความขัดแย้งขององค์การ บุคคล หรือกลุ่ม อาจจะขัดขวางเป้าหมาย หรืองานระหว่างกัน

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540, หน้า 11) ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายหรือวิธีการหรือทั้งสองอย่างแต่เป็นการพึงพาอาศัยในทางลบอาจกล่าวอย่างกว้างๆได้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไป ด้วยกันไม่ได้ในเรื่องเกี่ยวกับความต้องการ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการจริงหรือศักยภาพที่จะเกิดตามต้องการ

วันชัย วัฒนศัพท์ (2545, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้ว่า ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้กันหรือการแข่งขันระหว่าง ความคิด ความสนใจหรือผลประโยชน์ มุมมองหรือรสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ฯลฯ ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นในตัวใครคนใดคนหนึ่งหรือหลายกลุ่มและให้คำนิยามไว้ในหนังสือความรู้เบื้องต้นกระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาทที่เหมาะสมว่าความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปโต้แย้งกันในประเด็นของค่านิยมหรือแข่งขันในเรื่องของอำนาจสถานภาพเป้าหมาย และทรัพยากรที่มีจำกัดซึ่งอาจจะเกิดความขัดแย้งที่แฝงอยู่กำลังเกิดขึ้นหรืออาการแสดงแล้ว

โดยสรุปแล้ว "ความขัดแย้ง" หมายถึง ความรู้สึกของบุคคล ความคิดความรู้สึกหรือค่านิยมที่ไม่สอดคล้องกันไม่สามารถหาข้อตกลงอันเป็นข้อยุติอันเป็นที่พึงพอใจของทั้งสองฝ่ายได้ ทำให้มีการแสดงออกในลักษณะที่พยายามจะต่อต้าน ขัดขวาง คัดค้าน รบกววน หรือด้วยวิธีการใดๆก็ตาม เพื่อไม่ให้อีกฝ่ายบรรลุวัตถุประสงค์ ที่วางไว้ ซึ่งมักเป็นเรื่องของสิ่งมีคุณค่า สถานภาพ อำนาจ ทรัพยากร ผลประโยชน์ ที่มีจำกัด มักจะแสดงออกทางภาษาถ้อยคำหรือภาษาท่าทาง นอกจากนี้ความขัดแย้งอาจเกิดจากความขาดแคลนทรัพยากร หรือความซับซ้อนของการติดต่อสัมพันธ์ที่ต้องเกี่ยวพันระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือองค์การ ความขัดแย้งอาจเกิดจากค่านิยมในการดำเนินวิถีชีวิตของบุคคลแต่ละเพศ แต่ละวัย และแต่ละเชื้อชาติ สภาพด้านจิตวิทยา แรงกระตุ้น แรงจูงใจในการทำงานของพนักงาน ผู้จัดการ เจ้าของ ลูกค้า และทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์การเป็นอีกองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง

2. แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

เลwis เอ โคสเซอร์ (Lewis A. Coser, 1965) ให้แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งโดยได้ขยายแนวคิดของ จอร์จ ซิมเมล (Gorge Simmle, 1965) ให้กว้างขวางออกไปอีก โดยพัฒนาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในการบูรณาการทางสังคมขึ้น โดยอธิบายไว้ว่า ความขัดแย้งกับกลุ่มอื่นนำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์และการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ในบางครั้งก็ยังช่วยรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มได้ โดยยอมให้ระบายความกดดันออกไปบ้าง ลักษณะของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจริงมีจุดประสงค์ ส่วนความขัดแย้งไม่จริงมุ่งลดความตึงเครียด ความขัดแย้งจึงเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นได้ในสภาพที่มีปฏิสัมพันธ์กันหรือความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจะมีความขัดแย้งเช่นเดียวกับมีสันติภาพ ในความขัดแย้งหากคู่กรณีมีความสัมพันธ์มากอารมณ์และพฤติกรรมก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งบางครั้งความขัดแย้งนำไปสู่การจัดเหตุของความขัดแย้งออกไปและยืนยันความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายใหม่ สำหรับความสัมพันธ์ที่ไม่แข็งแรงอาจจะเกิดการถดถอยจากความขัดแย้ง และในความสัมพันธ์ที่มีเข้มแข็งบ่อยครั้งที่แสดงถึงความขัดแย้งออกมาง่ายกว่า

ความขัดแย้งกับกลุ่มภายนอกจะทำให้เกิด ความกลมเกลียว การรวมอำนาจ การเคลื่อนย้ายทรัพยากร ยิ่งมีเพิ่มมากขึ้นเท่าไร ความอดทนต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนภายในจะลดลงเท่านั้น หากบุคคลในสังคมมีความต้องการที่จะมีความสามัคคีภายในกลุ่ม บ่อยครั้งจะนำกลุ่มไปขัดแย้งกับกลุ่มอื่นเพราะหากมีการแสดงสัญลักษณ์ของกลุ่มมากเท่าใดความเป็นศัตรูกับกลุ่มอื่นย่อมเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ Coser ยังกล่าวอีกว่า ความขัดแย้งระหว่าง ฝ่ายต่างๆจะนำไปสู่ การขยายความสัมพันธ์ การสร้างบรรทัดฐานอย่างใหม่และยืนยันบรรทัดฐานเดิม รวมถึงการเพิ่มการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่เกิดขึ้นบางครั้งเป็นการกระทำที่ปรารถนาให้อีกกลุ่มรวมตัวกัน อาจเป็นการทดสอบอำนาจ และในบางครั้งความขัดแย้งก็นำไปสู่กระบวนการรวมตัวกัน และแสวงหาพันธมิตรใหม่

สตีเฟน พี โรบิลสัน (Stephen P. Robbins, 1974) ได้จำแนกแนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งแตกต่างกัน แนวคิดแรกคือ แนวคิดสมัยดั้งเดิม (Traditional View) สันนิษฐานว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่ดีและมีผลกระทบด้านลบต่อองค์กรอยู่เสมอ ดังนั้น หากหลีกเลี่ยงได้ควรหลีกเลี่ยง ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบที่จะต้องกำจัดความขัดแย้งขององค์การวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้ง ก็คือ การออกกฎระเบียบ กระบวนการที่เข้มงวดเพื่อที่จะทำให้ความขัดแย้งหมดไป แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ความขัดแย้งก็ยังคงมีอยู่ แนวคิดที่สอง คือ แนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations View) มีแนวคิดว่า ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติ

และหลีกเลี่ยงไม่ได้ภายในทุกองค์การ เนื่องจากไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ มุมมองด้านมนุษยสัมพันธ์ จึงสนับสนุนการยอมรับความขัดแย้ง โดยอธิบายไว้ว่า เหตุผลของการมีความขัดแย้ง เพราะไม่สามารถถูกกำจัดได้ และความขัดแย้งอาจจะมีประโยชน์ต่อภายในองค์การได้บ้าง ในบางเวลา และแนวคิดสุดท้าย คือแนวคิดสมัยใหม่ (Contemporary View) มีแนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ยอมรับความขัดแย้ง มุมมองที่เป็นแนวความคิดสมัยใหม่ จึงสนับสนุนความขัดแย้งบนรากฐานที่ว่า องค์การที่มีความสามัคคี ความสงบสุข ความเจียบสงบ และมีความร่วมมือ หากไม่ยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น จากความขัดแย้ง การให้ความร่วมมือแก่องค์การจะกลายเป็นความเฉื่อยชา อยู่เฉย และไม่ตอบสนองต่อความต้องการเพื่อการเปลี่ยนแปลง และการคิดค้นใหม่ๆ ดังนั้นแนวความคิดสมัยใหม่สนับสนุนให้ผู้บริหารรักษาระดับความขัดแย้งภายในองค์การให้อยู่ในระดับต่ำสุด เพียงพอที่จะทำให้องค์การเจริญเติบโตและสร้างสรรค์

3. ประเภทของความขัดแย้ง

วิลเลียม แกสเซอร์ (William Glasser, 1986) ได้แยกแยะว่าความขัดแย้งมี 4 ประเภท ประเภทแรก คือ ความขัดแย้งจากความต้องการการเป็นเจ้าของ (Belonging) เช่น ความต้องการมีส่วนร่วม ประเภทที่สอง คือ ความขัดแย้งจากความต้องการเป็นที่รัก ความต้องการมีอำนาจ (Power) เช่น ความประสบความสำเร็จ การเป็นที่เคารพนับถือ ยกย่อง ประเภทที่สาม คือ ความขัดแย้งจากความต้องการอิสรภาพ (Freedom) เช่น การมีสิทธิที่จะเลือก และประการสุดท้าย คือ ความขัดแย้งจากความต้องการความสนุกสนาน (Fun) เช่น ได้เล่น ได้หัวเราะ

คริสโตเฟอร์ มัวร์ (Christopher W. Moore, 1996, pp. 60-61) ได้แยกประเภทของความขัดแย้งออกเป็น 5 ประเด็นด้วยกัน ประเด็นแรก คือ ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูล เข้าใจผิด ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สืบสนเรื่องหน้าที่ มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล ประเด็นที่สอง คือ ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ได้แก่ ขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ปรารถนาและต้องการ เช่น อำนาจ ตำแหน่งหน้าที่ ประเด็นถัดมา คือ ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่ต่างกัน พฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน เช่น วิธีการทำงานต่างกัน การตัดสินใจต่างกัน ประเด็นที่สี่ คือ ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ได้แก่ การแก่งแย่ง โดยเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์เดิมด้วย ขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขัดแย้งเนื่องจากขาดความ ยุติธรรม และประเด็นสุดท้าย คือ ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ได้แก่ ศาสนา โลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกัน การให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน

ภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน เช่นเดียวกับ วันชัย วัฒนศัพท์ (2537, หน้า 13) ก็ได้แยกประเภทของความขัดแย้งไว้ 5 ประเภท ซึ่งประกอบด้วย ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เกิดจากการขาดข้อมูลหรือได้รับข้อมูลผิดพลาด อาจเกิดขึ้นจากมุมมองที่ต่างกัน ว่าข้อมูลจะเป็นอะไรและการแปลผลข้อมูลที่แตกต่างของการเก็บและศึกษาข้อมูล ต่อมา คือ ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interests Conflict) เกิดจากเนื้อหา (เงินทองทรัพย์สินที่เป็นรูปธรรม เวลา) วิธีการ (ปัญหาด้านกิริยามรรยาทถูกนำมาพูดถึงถกเถียง) และเกี่ยวกับจิตใจ (มุมมองในความเห็น เชื่อ ความยุติธรรม หรือความนับถือ) นอกจากนี้ยังมี ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) เกิดจากทรัพยากรที่หายาก ความไม่ตรงกันของเวลา ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ไม่เอื้ออำนวย อำนาจ/หน้าที่ในการตัดสินใจ ความขัดแย้งประเภทต่อมา ก็คือ ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) เกิดจากอารมณ์ที่รุนแรง การรับรู้คลาดเคลื่อน ทศนคติตายตัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การสื่อสารไม่ดีหรือการสื่อสารผิดพลาดอาจจะเกิดจากความประหลาดใจซึ่งกันและกันได้เช่นกัน และ ประเภทสุดท้าย คือ ความขัดแย้งด้านค่านิยม (Values Conflict) แก่ได้ยากที่สุด เกิดจากความเชื่อที่ไม่ลงรอยกัน ไม่ว่าจะเป็นภาพจริงหรือภาพจากการรับรู้หรือระบบค่านิยมที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ วันชัย วัฒนศัพท์ (2547, หน้า 13) ได้วิเคราะห์และอธิบายถึงความเป็นไปได้ในการจัดการความขัดแย้งให้ประสบผลสำเร็จไว้ว่า ความขัดแย้งด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านผลประโยชน์และด้านความสัมพันธ์ มีแนวโน้มในการเจรจาให้ประสบความสำเร็จได้ง่ายกว่า ความขัดแย้งด้านค่านิยมและความขัดแย้งด้านโครงสร้างจะมีแนวโน้มในการเจรจาให้สำเร็จได้ยาก นอกจากนี้ยังกล่าวว่า ความขัดแย้งนั้นมีการซ่อนตัว เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และปรากฏตัวอย่างต่อเนื่องในบุคคล หรือกลุ่มบุคคลนั้น โดยสามารถจัดประเภทจากความไม่ชัดเจนไปสู่ความชัดเจนได้ดังนี้ ประเภทแรก คือ ความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่หรือความขัดแย้งแฝง (Latent Conflict) มีความหมายว่า สภาวะการณ์ของความขัดแย้งที่มีแนวโน้มที่จะเกิดความขัดแย้ง หรือความขัดแย้งที่ซ่อนตัวและครุ่นอยู่ภายในจิตใจ หรือภายนอกของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งความขัดแย้งชนิดนี้ไม่มีลักษณะที่ปรากฏอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไม่ตระหนักหรือให้ความใส่ใจต่อความขัดแย้งชนิดนี้ สถานการณ์ความขัดแย้งก็จะเริ่มสำแดงและปรากฏออกมาภายนอก ให้เราได้เห็นอย่างชัดเจน ประการที่สอง คือ ความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นหรือความขัดแย้งกำลังก่อตัวเกิดขึ้น (Emerging Conflict) หมายถึง สถานการณ์ที่คู่กรณีหรือประเด็นที่คู่กรณีมีส่วนเกี่ยวข้องมองเห็น และรับรู้ร่วมกันแล้วว่า ความขัดแย้งได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งคู่กรณีอาจจะมีความตึงเครียดที่เห็นได้อย่างชัดเจน แต่อาจจะยังไม่จำเป็นต้องมีการโต้เถียงกัน การเจรจา หรือการแก้ไขปัญหาที่

เกิดขึ้น ประการสุดท้าย คือ ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน หรือความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาแล้ว (Manifest Conflict) เป็นสถานการณ์ที่คู่กรณีต่างก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมรู้เห็นในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่แล้ว จนพบกับสภาพความขัดแย้งที่ไม่มีทางออก บางครั้งความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดก็อาจเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่ยังแฝงตัวอยู่ไม่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน เช่น กรณีเพื่อนบ้านใกล้เคียงมีเรื่องขัดแย้งกันโดยมีการโต้เถียงกันในประเด็นที่เกี่ยวกับการใช้ที่ดินหรือนโยบายสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญ ตัวคู่กรณีอาจไม่ได้ตระหนักว่า แท้จริงแล้วมีความขัดแย้งที่ซ่อนเร้นด้านนโยบาย แต่เขาไม่ได้คิดถึง คำนึงถึงนโยบาย หรือข้อกฎหมายใด ๆ

กล่าวโดยสรุป ความขัดแย้งอาจสรุปได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ ความขัดแย้งด้านข้อมูล ความขัดแย้งทางด้านผลประโยชน์ ความขัดแย้งทางด้านโครงสร้าง ความขัดแย้งทางด้านความสัมพันธ์และความขัดแย้งทางด้านค่านิยม ซึ่งเป็นประเภทที่สามารถแก้ไขได้ยากที่สุด เพราะเป็นเรื่องทางด้านทัศนคติและความเชื่อ

4. สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง

เจมส์ ที ดูก (James T. Duke, 1976, p.238) ได้สรุปแนวคิดถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งไว้ว่า ความขัดแย้งอาจเกิดได้จากความเป็นเจ้าของ การใช้และการกระจายของสินค้าและทรัพยากรต่างๆ ทำให้เกิดความขัดแย้ง หรือความต้องการเกียรตินิยม ศักดิ์ศรี การควบคุมค่านิยม บทบาท อุดมการณ์ที่ต่างกัน ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

เอดเวิร์ด เดอร์ โบโน (Edward De Bono, 1985) ได้อธิบายสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือการที่บุคคลมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ซึ่งสาเหตุที่คนมีความคิดเห็นไม่ตรงกันเกิดจากสาเหตุ 3 ประการ ประการแรกคือ คนมองเห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน ซึ่งสาเหตุที่ทำให้คนมองเห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกันนั้นเนื่องจาก อารมณ์คนที่มีอารมณ์แตกต่างกัน เมื่อมองเหตุการณ์อย่างเดียวกัน ย่อมมีโอกาสมองเห็นแตกต่างกันได้ นอกจากนี้สภาพแวดล้อมก็มีส่วนทำให้เกิดความขัดแย้ง เพราะ คนที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน ย่อมมองเห็นเหตุการณ์หรือสิ่งของต่างกัน อาจจะมีการจำกัดในการมอง ซึ่งคนบางคนสามารถมองเหตุการณ์ได้กว้างและไกล แต่บางคนมองเหตุการณ์ได้แคบและใกล้ ความจำกัดในการมองทำให้บุคคลมองเห็นเหตุการณ์ต่างกัน ในเรื่องของเหตุผลเฉพาะหน้า คนส่วนใหญ่มักจะคิดตามเหตุผลเฉพาะหน้าและตัดสินใจหรือเลือกปฏิบัติตามนั้น อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ หรือการที่บุคคลสองคนมองกันคนละมุม คนแต่ละคนมีมุมมองเหตุการณ์ของตนเอง การมองเหตุการณ์คนละมุมย่อมมองเห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน แม้กระทั่งการมีข้อมูลคนละอย่าง คนที่มีข้อมูลต่างกันย่อมมองเห็นเหตุการณ์ไม่เหมือนกันหรือการมองไม่เต็มรูป คนที่มองเต็มรูป ย่อมมองเห็นแตกต่างจากคนที่มองเห็นแต่

เพียงบางส่วนของรูปผู้บริหารย่อมต้องมองอะไรในภาพรวมครูน้อยบางคนมักจะมองที่ประโยชน์ของตนเอง จึงทำให้เกิดความขัดแย้งเพราะมองไม่เหมือนกัน คนที่มีประสบการณ์ต่างกันย่อมมีโอกาสที่จะมองเห็นแตกต่างกัน คนที่มีความรู้เนื่องจากเพิ่งจบการศึกษามาใหม่ ๆ และมีประสบการณ์น้อย ย่อมมองเห็นแตกต่างกับคนที่มีประสบการณ์มาก ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในลักษณะเช่นนี้มักจะเกิดบ่อยในระบบราชการ การคาดคะเนก็เช่นกัน หากบุคคลที่มีข้อมูลและถูกต้อง มีประสบการณ์และมีความฉลาดย่อมสามารถคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคตได้ถูกต้อง ความแตกต่างของความสามารถในการคาดคะเนอนาคตทำให้คนมองเห็นแตกต่างกัน ซึ่งการรับรู้ประสบการณ์ที่ไม่เหมือนกันทำให้คนเรามีการรับรู้แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ถ้าต่างคนต่างมองดูก้อนเมฆ อาจทำให้เห็นเป็นรูปคนละอย่าง ทั้งนี้เพราะมีการรับรู้ที่แตกต่างกัน หรือคนที่ขโมยจัดบ้านย่อมรับรู้เกี่ยวกับการโจรกรรมต่างจากคนที่ไม่เคยถูกขโมยจัดบ้าน ดังนั้นจะเห็นว่าการรับรู้ที่แตกต่างกัน ทำให้คนมองเห็นเหตุการณ์ไม่เหมือนกัน

สาเหตุของความขัดแย้งประการที่สอง คือ คนมีความต้องการสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเป็นสาเหตุของความขัดแย้ง ความต้องการที่แตกต่างกัน เป็นผลทำให้คนมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันการที่คนมีความต้องการในสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกันอาจจะเพราะคนเรามีแบบฉบับของแต่ละคน มีหลักการของแต่ละคนอาจมาจากความเชื่อ ค่านิยมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจึงสะท้อนให้เห็นถึงเหตุผลในการกระทำหรือในการคิดที่ไม่เหมือนกัน และประการสุดท้ายเป็นเพราะคนมีแบบของความคิดเห็นไม่เหมือนกัน ความขัดแย้งเกิดจากการที่คนมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้คนมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันในประเด็นนี้ได้มีนักวิชาการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

สุรเชษฐ์ พลวณิช (2552) อธิบายถึงสาเหตุของความขัดแย้งไว้ 6 ประการว่าประกอบด้วยความไม่พอเพียงของทรัพยากร ทำให้เกิดการแข่งขัน แย่งชิง เพื่อให้ตนเองสามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย จนบางครั้งจะเลยความรู้สึกละและความสัมพันธ์ของทีมงานและเพื่อนร่วมงาน เกิดประการหนึ่งเกิดจากลักษณะของงานที่ต้องพึ่งพากัน ถ้าหน่วยงานหรือบุคคลกลุ่มใดมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันความขัดแย้งก็就会有ความแปรผันและรุนแรงมากขึ้น ประการต่อมา การสื่อสารที่ไม่ชัดเจนก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งเช่นเดียวกัน การสื่อสารที่ดีจะต้องยึดหลัก “4Cs” คือ เนื้อหาต้องถูกต้อง เป็นจริง ไม่ปิดบังซ่อนเร้น (Correct) ต้องมีความชัดเจน ผู้รับข้อมูลจะต้องเข้าใจสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง (Clear) ข้อมูลต้องกระชับ ไม่เยิ่นเย้อ เน้นประเด็นสำคัญของเนื้อหาที่ต้องการสื่อสาร (Concise) และ เนื้อหาจะต้องมีความสมบูรณ์ ไม่ตกหล่นสาระที่มีความสำคัญต่อการสื่อสารในครั้งนั้น ๆ (Complete) สาเหตุของ

ความขัดแย้งต่อมา คือ ความคลุมเครือในเรื่องขอบเขตของงานและหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความไม่ชัดเจนในเรื่องการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละคน ความไม่ชัดเจนของขั้นตอนการทำงาน และความซ้ำซ้อนของการมอบหมายงานของผู้บริหาร สาเหตุอีกประการหนึ่ง คือ คุณลักษณะของแต่ละบุคคล เนื่องจากแต่ละบุคคลมีความคิด ความคาดหวัง ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี การอบรมเลี้ยงดู การศึกษา ประสบการณ์ ความฝังใจ ที่แตกต่างกัน และสาเหตุของความขัดแย้งสาเหตุสุดท้าย คือ บทบาทและหน้าที่ เนื่องจากแต่ละท่านได้รับบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันไปในสถานการณ์นั้น ๆ นอกจากนี้ ภารกิจและเป้าหมายที่ได้รับก็แตกต่างกันไป ดังนั้น แนวคิด หลักคิดและบทบาทของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน จึงเป็นเหตุของความขัดแย้งได้อย่างเป็นอย่างดี

จากการศึกษาข้างต้น โดยสรุป พบว่า สาเหตุของความขัดแย้งนั้นมาจากความต้องการส่วนบุคคลที่มีความคิดเห็นไม่ลงรอยกันในเรื่องต่างๆ อันเกิดมาจากประสบการณ์ ความเชื่อ การศึกษา การสื่อสารและสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน

5. ผลของความขัดแย้ง

จากการทบทวนองค์ความรู้ที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นถึงผลของความขัดแย้งทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ กล่าวคือ ความขัดแย้งนั้นมีทั้งผลดีและผลเสียหลายประการ ผลดีของความขัดแย้ง คือ ป้องกันการหยุดอยู่กับที่ เพราะความขัดแย้งจะทำให้เกิดการพัฒนา ก่อให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้เพื่อมาจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นและมีความชัดเจนเกิดขึ้น เมื่อมีความขัดแย้งแล้วจะเกิดความชัดเจนขึ้นเพราะจะถูกวิเคราะห์และจับตา มองมากกว่าเก่า นอกจากนี้ ความขัดแย้งสร้างเอกลักษณ์ โดยต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการกับปัญหาจึงต้องมีเอกลักษณ์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ถ้าหากความขัดแย้งเกิดจากภายนอกจะสร้างความสามัคคีให้คนภายในสามารถผ่านพ้นความขัดแย้งไปได้ อีกทั้งเกิดความคิดสร้างสรรค์ เพื่อใช้แก้ปัญหาและเพื่อการป้องกันในวันข้างหน้าด้วย กระตุ้นให้แสวงหาคำตอบของปัญหา คือทางออกของการแก้ปัญหาตนเอง ส่งผลให้เกิดการเพิ่มความสามารถและไหวพริบ อีกทั้งช่วยบำบัดความต้องการทางจิต และสร้างโอกาส เมื่อมีความขัดแย้งก็จะดิ้นรนซึ่งอาจพบทางที่ดีใหม่ๆ ขึ้นได้ ในขณะเดียวกันก็เรียนรู้วิธีการแก้ไข และป้องกันการขัดแย้ง เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งซ้ำซ้อนขึ้นมาอีก ความขัดแย้งจะให้ข้อมูลที่มาของปัญหา เมื่อมีการศึกษาก็จะทราบว่าที่มาของปัญหาคืออะไรก่อให้เกิดความสามัคคีเพื่อต่อต้านภัยที่มาถึงตัว (อรุณ วัชรธรรม, 2532, หน้า 18) สำหรับผลเสียของความขัดแย้งก็มีหลายประการเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ความขัดแย้งทำให้สูญเสียกำลังคน ทำให้การดำเนินงานมุ่งไปข้างหน้าอย่างเดียวไม่ได้ ต้องคอยระวังปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย ทำให้ใช้งานคนไม่ได้เต็มที่ ทำให้ความเป็นมิตรลด

น้อยลง บรรยากาศความเชื่อถือและไว้วางใจลดน้อยลงตามไปด้วย ก่อให้เกิดการต่อต้านความขัดแย้ง เพราะคิดว่าความขัดแย้งก่อให้เกิดความยุ่งยาก ความขัดแย้งทำให้เกิดการปิดบังความรู้ เพราะไม่ต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งได้เปรียบฝ่ายตน อาจะถึงขั้นผิดปกติทางจิตวิทยา เนื่องจากมีความหวาดระแวงอยู่ตลอดเวลาความขัดแย้งส่งผลให้คนเห็นแก่ตัว เพราะต้องเอาตัวเองให้รอดจากปัญหา อีกทั้งส่งผลเสียต่อร่างกายและจิตใจ ในกรณีที่ไม่สามารถจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ ถึงขั้นดำเนินคดีตามกฎหมาย มีการฟ้องร้อง ความขัดแย้งจะส่งผลให้เสียเงิน เช่น ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีความ เสียเวลา สูญเสียความสัมพันธ์อันดีที่มีมาก่อนเกิดความขัดแย้ง และความขัดแย้งบางประการก็บิดเบือนความเป็นจริง (วันชัย วัฒนศัพท์, 2547)

กล่าวโดยสรุป คือ ผลของความขัดแย้งก่อให้เกิดความหวาดระแวง บิดเบือนข้อเท็จจริงหรือข้อมูลเพื่อเอาชนะความขัดแย้งนั้น ให้ตนเองได้เปรียบคู่ขัดแย้ง ส่งผลให้เกิดการลดระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มที่เกิดความขัดแย้งระหว่างกัน หากมีการฟ้องร้องคดีจะก่อให้เกิดการสูญเสียทรัพย์สินเงินทองในการต่อสู้คดีและเสียเวลายืดเยื้อซึ่งส่งผลต่อสุขภาพจิตของทั้งสองฝ่าย

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

จุฑา เทียนไทย (2547, หน้า 274-277) ได้อธิบายถึงวิธีการจัดการความขัดแย้งเมื่อเกิดความขัดแย้งถึงขั้นที่ต้องดำเนินการแก้ไข ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการดำเนินการจัดการความขัดแย้งมีอยู่หลายวิธี ดังนี้ เช่น ตรงเข้าไปแก้ปัญหานั้นเลย (Problem Solving) เป็นลักษณะการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มที่กำลังขัดแย้งกันอยู่ การตรงเข้าไปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาไม่ใช่เป็นการเอาชนะหรือตัดสิน ว่าใครถูกใครผิด วิธีนี้จะได้ผลถ้าความขัดแย้งนั้นมาจากการสื่อสารที่ไม่ถูกต้อง แต่ถ้าเกิดจากทัศนคติ ความคิด หรือค่านิยมระหว่างบุคคล การใช้วิธีนี้อาจจะไม่บรรลุผลสำเร็จ อาจจะต้องนำวิธีอื่นมาใช้แทน หรืออาจจะใช้ความร่วมมือเข้ามาเป็นตัวช่วย (Super Ordinate Goals) โดยฝ่ายบริหารต้องแสดงให้เห็นว่าเป้าหมายที่แต่ละกลุ่มต้องการเข้าถึง ถ้าไม่ร่วมมือกันก็จะไม่สามารถเข้าถึงได้ ซึ่งฝ่ายบริหารต้องชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการร่วมมือร่วมกันซึ่งในทางธุรกิจความขัดแย้งที่ใช้วิธีนี้แก้ไขจะมาจากความขัดแย้งระหว่าง ฝ่ายบริหารกับสหภาพแรงงาน อีกวิธีหนึ่ง คือ การลดความขัดแย้งโดยการขยายทรัพยากร (Expansion of Resources) โดยการเพิ่มทรัพยากรที่ขาดแคลนเพื่อลดความขัดแย้งเช่นเพิ่มตำแหน่ง เพิ่มแผนก ซึ่งการแก้วิธีนี้นอกจากจะลดความขัดแย้งแล้วอาจทำให้ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งพอใจด้วย แต่ต้องดูในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องด้วยอย่างเช่นเงินทุนหรือการให้บริการ ต่างๆว่าจะติดขัดขัดข้องหรือไม่หรืออาจจะใช้วิธีลด

ความขัดแย้งโดยการหลีกเลี่ยง (Avoidance) หรือการถอยหนีไม่รับรู้เรื่องที่กำลังเกิดขึ้นซึ่งวิธีนี้แก้ไขได้ผลในระยะเวลาสั้นๆ ซึ่งความขัดแย้งไม่ได้หมดไป อาจจะกลับคืนมาใหม่และมีความรุนแรงมากขึ้นกว่าเดิม ในบางกรณีก็สามารถทำให้เกิดความราบรื่นกลมกลืนกันได้ (Smoothing) วิธีนี้หมายถึงความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารกับพนักงานที่มีระดับแตกต่างกัน วิธีการคือต้องปรับระดับความแตกต่างให้น้อยลง โดยลดทิฐิ พยายามยกประเด็นความเหมือนกัน พวกเดียวกันของทั้งสองฝ่ายมาเป็นประเด็น โดยยึดหลักสมานสามัคคี ทั้งสองฝ่ายต้องมีใจต่อกัน วิธีที่ใช้กันมาก คือการลดข้อขัดแย้งโดยการประนีประนอมกัน (Compromise) วิธีการนี้ต้องใช้คนกลาง หรือให้คู่กรณีส่งตัวแทนมาเจรจาท่องกัน โดยทั้งคู่จะมีบางส่วนได้บางส่วนเสีย อีกวิธีหนึ่งในการจัดการความขัดแย้ง ก็คือ การใช้กำลังหรือการบีบบังคับ (Forcing) วิธีนี้ใช้วิธีสลายข้อขัดแย้งโดยฐานะของการมีอำนาจของผู้บังคับบัญชา โดยใช้ระเบียบ กฎหมาย หรือคำสั่งให้คู่กรณียอม แต่อาจไม่ได้หมายถึงยอมรับหรือเห็นด้วย การแก้วิธีนี้ใช้ได้ระยะสั้นเท่านั้น โดยมุ่งลดผลที่ตามมาไม่ได้ลดที่เหตุของปัญหา หรืออาจจะเปลี่ยนโครงสร้างองค์การ (Altering Structural Variable) ซึ่งใช้ในกรณีโครงสร้างขององค์การก่อให้เกิดความขัดแย้ง ผู้บริหารต้องหันมามองความขัดแย้งเสียใหม่ เพื่อลดความขัดแย้งให้ดำเนินการจัดการเรื่องบุคลากรใหม่ ให้มีการรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะของพนักงานก็จะลดความขัดแย้งได้

จากการทบทวนองค์ความรู้พบว่า Kenneth W. Thomas และ Ralph H. Kilmann (1974) มีวิธีที่คนเราต้องเผชิญกับความขัดแย้งและจัดการความขัดแย้งนั้นอย่างไร ผลจากการศึกษาได้จำแนกวิธีการจัดการกับความขัดแย้งออกเป็น 5 แนวทาง แนวทางที่หนึ่ง คือ การเอาชนะ (Competition) เมื่อคนเราพบกับความขัดแย้ง จะมีบางคนที่ไม่แก้ไขความขัดแย้งนั้น ด้วยวิธีการเอาชนะ โดยมุ่งเน้นชัยชนะของตนเองเป็นสำคัญ จึงพยายามใช้อิทธิพล วิธีการหรือช่องทางต่าง ๆ เพื่อจะทำให้คู่กรณียอมแพ้หรือพ่ายแพ้ตนเองให้ได้ การแก้ไขความขัดแย้งในแนวทางนี้ จะทำให้เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-แพ้” แนวทางที่สอง คือ การยอมรับ (Accommodation) จะเป็นพฤติกรรมที่เน้นการเอาใจผู้อื่น อยากเป็นที่ยอมรับและได้รับความรัก มุ่งสร้างความพอใจให้แก่คู่กรณี โดยที่ตนเองจะยอมเสียสละ แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-แพ้” แนวทางที่สาม คือ การหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นวิธีจัดการกับความขัดแย้งในลักษณะไม่สู้ปัญหา ไม่ร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ไม่สนใจความต้องการของตนเองและผู้อื่น พยายามวางตัวอยู่เหนือความขัดแย้ง พุด่างๆ ก็คือทำตัวเป็นพระอิฐพระปูนนั่นเอง แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ มักเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้-แพ้” เป็นส่วนใหญ่

แนวทางที่สี่ คือ การร่วมมือ (Collaboration) เป็นพฤติกรรมของคนที่มีเจตนาจัดการความขัดแย้ง โดยต้องการให้เกิดความพอใจทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นความร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาที่มีผู้ให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่ายซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในรูปแบบนี้ เรียกได้ว่าเป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ Win-Win ทั้งสองฝ่ายแนวทางการแก้ไขแบบนี้จึงเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-ชนะ” และแนวทางสุดท้าย คือ การประนีประนอม (Compromising) เป็นความพยายามที่จะให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้รับความพอใจบ้าง และต้องยอมเสียสละบ้าง แต่ก็มีแนวโน้มที่จะใช้วิธีที่ 1 คือวิธีเอาชนะมากกว่าวิธีอื่น แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ จึงเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้-แพ้” หรือ “ชนะ-แพ้”

คริสโตเฟอร์ มัวร์ (Christopher Moore, 1986 อ้างอิงใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2547, หน้า 10-11) การแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นเบื้องต้นนั้นได้มีรูปแบบและกระบวนการเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งที่หลากหลายไปตามข้อเท็จจริง และองค์ประกอบของแต่ละความขัดแย้ง ซึ่งกระบวนการจัดการความขัดแย้งมีหลัก ๆ อยู่ด้วยกัน 4 ประเภท คือ

1. กระบวนการเจรจาโดยการไกล่เกลี่ยกันเอง (Negotiation) หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการสื่อสารหรือการพูดคุยกันระหว่างคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปในสิ่งที่มีความหวังกังวลจำเพาะต่าง ๆ

2. กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) หมายถึง วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยด้วยความช่วยเหลือของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สามในบทบาทที่เอื้อให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยไม่ใช่เข้ามาทำหน้าที่ตัดสินหรือพิพากษาการตัดสินเป็นเรื่องของคู่กรณี

3. กระบวนการอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) หมายถึง กระบวนการแก้ไขข้อพิพาทที่มีลักษณะสำคัญคล้ายกับการตัดสินพิพากษาของศาลแต่มีการปรับให้เหมาะสม ดังเช่น มีบุคคลที่สามที่รับฟังข้อพิพาท และทำหน้าที่ตัดสิน ซึ่งเมื่อตัดสินแล้วอาจจะผูกพันในการต้องปฏิบัติตาม หรือไม่ผูกพันก็ได้

4. กระบวนการตัดสินพิพากษา (Adjudication) หมายถึง กระบวนการของการฟ้องร้องกันในความหมายทั่ว ๆ ไป ซึ่งใช้ระบบยุติธรรมโดยอาศัยกติกากำหนดชัดเจนถึงเหตุการณ์ และกระบวนการ และอ้างกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการยุติปัญหา

จากข้อมูลข้างต้นเราจะพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันมีการเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในด้านการเมือง ด้านการสาธารณสุข ด้านสิ่งแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม เป็นต้น ซึ่งในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น คู่กรณีมีการดำเนินการ

เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหความขัดแย้งต่างๆ กัน เช่น การฟ้องร้องดำเนินคดี การพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกัน หรือดำเนินการแก้ไขโดยบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือของคนสังคมนั้น ๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นนำมา ซึ่งความเสียหาย และความแตกแยกของบุคคลในสังคม ดังนั้น แนวทางในการเจรจาไกล่เกลี่ยถือเป็นทางออกของการจัดการความขัดแย้งที่ได้รับความสนใจอย่างมากในปัจจุบัน เนื่องจากการเจรจาไกล่เกลี่ยจะสามารถจัดการความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพใช้ระยะเวลาในการดำเนินการน้อย ตลอดจนเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีที่มีต่อกันให้เกิดพฤติกรรมในเชิงบวกเพิ่มมากขึ้น นั่นเอง

การจัดการความขัดแย้ง โดยสรุปคือ การดำเนินการแก้ไขความไม่ลงรอยเพื่อบรรเทาความรุนแรงของความขัดแย้งซึ่งสามารถกระทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่ได้รับการยอมรับในการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งแบ่งออกเป็น 5 วิธีใหญ่ๆ ได้แก่ การเอาชนะ การยอมรับ การหลีกเลี่ยง การร่วมมือและการประนีประนอม

แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศูนย์กลางความรู้แห่งชาติ (2553) ได้ให้ความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล ที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ชุมชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสิน และลงโทษหากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว

สำนักงานพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร (2542) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคน ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดว่าวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจาก ความรู้ เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง จัดว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา จัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไป ในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เอง จึงควรมีการสืบค้น รวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง

เครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา (2553) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญา ท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่นจาก ประสบการณ์และความเชื่อ กลายเป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่ คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีการปรับปรุง ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นความรู้ที่สอดคล้อง ตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับ วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน เป็นวิถีชีวิตที่ไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ล้วนมีความสัมพันธ์กัน ไม่ ว่าจะเป็นการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี เชื่อมโยงกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

จากการศึกษาความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงสิ่งที่สะสม จากประสบการณ์ และความคิดของชาวบ้าน ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอด จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจ เกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ดำรงอยู่ได้ด้วย ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น

2. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร (2542) อธิบายถึงลักษณะสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและ พฤติกรรมซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ แบบเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต มักจะเป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคมหรือเป็นแกนหลักหรือกระบวน ทศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ใน เรื่องต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะหรือมี เอกลักษณะในตัวเองและมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีรากเหง้าจากวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ มีการบูรณาการขั้นสูง เชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่งและเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

จักรกฤษณ์ ดาวโธสง (2552) จำแนก ภูมิปัญญาท้องถิ่นออกได้ เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น อาหาร การอาชีพ การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี การละเล่น เป็นต้น และลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์และปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าหรือค่านิยม และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน ลักษณะของภูมิปัญญาประเภทนี้สะท้อนให้เห็นใน 3 มิติที่ทับซ้อนเป็นเรื่องเดียวกันเพราะเป็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่าง ความสัมพันธ์ที่โยงใยกัน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก สิ่งแวดล้อม พืช สัตว์ และธรรมชาติ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ หรือระหว่างตัวเรากับคนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอำนาจนอกเหนือธรรมชาติไม่อาจสัมผัสได้จากลักษณะหรือประเภทของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ ทำให้ทราบได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขอบเขตที่กว้างขวางมาก ครอบคลุมความสัมพันธ์ทุกประเภทของการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ทั้งที่เป็น รูปธรรมและนามธรรม ตลอดจนกฎเกณฑ์หรือระเบียบทางสังคม บรรทัดฐาน ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและอุดมการณ์ของสังคม

3. ประเภทของภูมิปัญญา

จักรกฤษณ์ ดาวโธสง (2552) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยว่ามีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค ซึ่งสามารถจำแนกประเภทตามลักษณะได้ 10 ประเภท ประเภทที่หนึ่ง คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็น หลักนั้นได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ประเภทที่สอง คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ดำรงที่คนไทยในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญ ๆ ในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น ภูมิปัญญาประเภทนี้มีอีกบทบาทหนึ่งในการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้สังคมชุมชนอยู่อย่างสงบสุข ประเภทต่อมา คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะประเภทต่าง ๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มา

ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นได้สืบทอดการพัฒนาอย่างไม่ขาดสายกลายเป็นศิลปะที่มีลักษณะที่มี คุณค่าเฉพาะถิ่น ประเภทที่สี่ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อความอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เพื่อให้อาหารที่มีมากเกินความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานาน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มาบริโภคได้อีกด้วย ประเภทที่ห้า คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลายโดยเฉพาะในวัยเด็กซึ่งชอบความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน ประเภทที่หก คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาคเราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายตัวอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิค ความคิด ความเชื่อของบรรพชนได้เป็นอย่างดี ประเภทที่เจ็ด คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากจะแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่าง ๆ ประเภทต่อมา คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการวิจัยจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้ ประเภทที่เก้า คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประติมากรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นประติมากรรมและหัตถกรรม ชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันยังไม่ได้ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้ เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และประเภสุดท้าย คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ้อนวอนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก และเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตร ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมทั่วทุกภูมิภาค

4. การถ่ายทอดภูมิปัญญา

จักรกฤษณ์ ดาวโธสง (2552) ได้อธิบายการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่เด็ก มักกระทำด้วยวิธีง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนสามารถดึงดูดใจให้กระทำโดยไม่รู้สึกรู้ส เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การกระทำตามแบบอย่าง การเล่นคำทายปริศนา เป็นต้น วิธีการดังกล่าวล้วนเป็นการเสริมสร้างนิสัยและบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคม ประสงค์จะให้สมาชิกของสังคมเป็นอยู่ ส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องจริยธรรม ค่านิยม โลกทัศน์ ปรัชญาชีวิตและกฎเกณฑ์ การดำเนินชีวิตในสังคมทั่วไปและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นบุคคลที่มีวุฒิและประสบการณ์มากและอยู่ในวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจึงกระทำโดยการผ่านการกระทำ เช่น การบอกเล่าในขณะที่มีการทำพิธีกรรมทั้งที่เป็นพิธีสู่ขวัญ พิธีทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมท้องถิ่น พิธีแต่งงาน เป็นต้น

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้กระทำกันขึ้น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และแบบเป็นลายลักษณ์อักษร แบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ คำบอกเล่าของปราชญ์ท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้าน ปริศนา คำทาย การละเล่น และคำร้องสด ในรูปการบันเทิงชนิดต่าง ๆ ส่วนกรณีที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ในอดีตมีการเขียนลงในใบลานและสมุดข่อย ปัจจุบันได้มีการจัดบันทึกเป็นภาษาไทยกลางโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา และโดยปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละภูมิภาค ซึ่งได้เขียนเล่าเรื่องราวความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากการสั่งสมประสบการณ์ เกี่ยวกับเรื่องของการแก้ปัญหา การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม มาแต่บรรพบุรุษและมีการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งซึ่งกระทำได้ 2 วิธี คือ การถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การจารึก การเขียนหนังสือ เป็นต้นและการถ่ายทอดแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ คำเล่าขานของปราชญ์ชาวบ้าน การละเล่น การร้องรำทำเพลง พิธีกรรม และประเพณีต่างๆ เป็นต้น ระหว่างการสืบทอดจะมีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ไปตามสภาพสังคมและการศึกษาของกลุ่มคนในพื้นที่นั้นๆ โดยแบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้ง

เมเนซาร์ แลนเนล แกลแมน (Mneesha Ilanya Gelleman, 2007) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ มือที่มองไม่เห็นในการจัดการความขัดแย้ง ภูมิปัญญาที่มีมาอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาตัวกรองที่มีชีวิตชีวาที่สร้างอยู่ มุมมองและความคิดเรื่องเวลาและควบคุมการโต้ตอบทางสังคมผ่านการใช้ร่วมกันทางสังคม บรรทัดฐานและค่านิยมที่สร้าง เหล่านี้ความเข้าใจร่วมกันในรูปแบบการเชื่อมต่อระหว่างคนและกลไกสังคมเป็นการสื่อสารเข้าใจและการมีปฏิสัมพันธ์ - ภาษา, อวัจนภาษา, พิธีกรรมและเป็นสัญลักษณ์ ในการเจรจาต่อรอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การดำเนินงานผ่านรูปแบบที่แตกต่างกันของการสื่อสาร รูปแบบทางวาจาและอวัจนภาษาที่แตกต่างกันในการแสดงออกของข้อมูลวิธีการจัดระเบียบและความสัมพันธ์กับเวลาและพื้นที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ความแตกต่างของภูมิปัญญาสามารถแปลเป็นคำจำกัดความที่ไม่เหมือนกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นมักจะเกิดขึ้นกับความคิดที่เฉพาะเจาะจงมากเช่นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันซึ่งการเจรจา ภูมิปัญญาสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการเจรจาต่อรองที่ประสบความสำเร็จ

ในประเทศไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทต่อการจัดการความขัดแย้ง ดังจะเห็นได้จากสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนและกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการ เชื่อมโยงกันทุกด้าน โดยมีเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน สังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อ ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยอย่างยั่งยืนตลอดไป ยุทธศาสตร์เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะทำให้เศรษฐกิจเข้มแข็ง และสามารถพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนได้ ส่วนยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนและยุทธศาสตร์เพิ่มทุนทางสังคมเป็นยุทธศาสตร์ที่สร้าง กลไกการบริหารจัดการทางสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม ลดความขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มคน เปิดโอกาสให้สังคมได้พัฒนาสุขภาพ ภูมิปัญญา และจิตใจให้สมบูรณ์ อันเป็นพื้นฐาน การพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนได้ (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) อีกทั้ง กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท (2554) ได้จัดตั้งศูนย์ประสานงานจัดการความขัดแย้งของชุมชน เป็นศูนย์ประสานงานจัดการความขัดแย้งของชุมชน เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการป้องกัน ฝ่าระวังและแก้ไขปัญหาของชุมชน และเป็นแหล่งประสานความร่วมมือและความช่วยเหลือระหว่างศูนย์ยุติธรรมชุมชน ศูนย์กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและหน่วยงานของรัฐในการสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถจัดการความขัดแย้งได้ด้วยสันติวิธีโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนพร้อมทั้งส่งเสริมการจัดการความขัดแย้งโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างชุมชนสมานฉันท์ ดังที่ พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2551) กล่าวไว้ว่า การอ้างถึงภูมิปัญญาสามารถ

นำมาจัดการความขัดแย้งในอดีตที่ผ่านมาได้ โดยใช้ ภาชิต คำพังเพย ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี ความเป็นญาติพี่น้อง ความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งให้เห็นถึงค่าใช้จ่าย การเสียเวลา ความยากลำบากของคู่กรณี เพื่อให้เกิดความเห็นใจและลดความขัดแย้งได้ เช่นเดียวกับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2552) มีความเห็นว่า การจัดการความขัดแย้ง (Conflict management) ในชุมชนมีหลากหลายวิธี ชุมชนได้อาศัยทุนวัฒนธรรมดั้งเดิมในการประพฤติปฏิบัติ ได้แก่ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ และหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ในการสร้างความเข้มแข็ง สร้างพลังความสามัคคีร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งวิธีที่สมควรพิจารณาคือการที่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยนำความสมานฉันท์และความผาสุกสู่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งที่ผ่านมาการพิจารณาถึง ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนนี้นับเป็นความพยายามในการจัดการต่อกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้เกิดตามความมุ่งหมายดังกล่าว ที่เสมือนการกระจายกระบวนการยุติธรรมจากระบบส่วนกลางสู่ระบบความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการระงับข้อพิพาทในชุมชนเป็นระบบอาวโละในภาคอีสานที่เรียกกันว่า “จ้าวโคตร” ซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบสังคมของอีสานมาก จ้าวโคตรเป็นคนที่ชุมชนอีสานให้ความเคารพนับถือและรู้จักมักคุ้นกับคู่ความทั้งสองฝ่ายดี เป็นผู้อาวโละสูงสุดในตระกูลด้านอายุ ความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ มีหน้าที่อบรมสั่งสอน ให้คำปรึกษา ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมและประเพณีอันดี ไกลเกลี้ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นให้เกิดความสงบสุข แก้ไขข้อขัดข้องต่างๆที่เกิดขึ้นให้ผ่อนคลายลงและเบาบางหมดไป อีกทั้งส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ การมีระบบจ้าวโคตรในวัฒนธรรมอีสานนั้น เป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างได้ผลและน่าภาคภูมิใจ เป็นการสร้างความสามัคคี การประนีประนอม อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดรักษาประเพณีให้คงอยู่ การใช้ระบบจ้าวโคตรเป็นการระงับข้อพิพาทจะทำได้นุ่มนวลยิ่งขึ้นดีกว่าการใช้กฎหมาย การใช้ระบบจ้าวโคตรเป็นการเกื้อกูลแบบหนึ่ง ที่มุ่งหวังให้ทั้งสองฝ่ายนั้นสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายหลังจากการตัดสินไกลเกลี่ยแล้ว เสมือนว่า ระบบกฎหมายในปัจจุบันนั้น ย่อมที่จะมีผู้แพ้และผู้ชนะ ทว่า ผลแห่งความยุติธรรมนั้น ได้ส่งผลต่อความปรองดองของคนในสังคมนั้นๆหรือไม่ เช่น คนที่แพ้คดี ก็อาจมีความเคียดแค้นในใจจนไม่อาจมองหน้ากันได้อีกไม่เหมือนกับการใช้ภูมิปัญญาในการประนีประนอม ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นในการใช้ระบบจ้าวโคตร คือ คนรุ่นใหม่มักไม่เกิดความเชื่อถือในระบบจ้าวโคตร เนื่องจากสังคมสมัยใหม่สอนให้มองอย่างวิทยาศาสตร์ เป็นเหตุเป็นผล คนรุ่นใหม่จึงมองว่าเป็นระบบที่ล้าสมัยเพราะขาดมาตรฐานที่ชัดเจน แต่ก็ยังไม่หมดศรัทธาหรือปฏิเสธในทีเดียว เพราะเมื่อเกิด

ข้อพิพาทในชุมชน พ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ ก็ยังเป็นผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอยู่เช่นเดิม (อุดม บัวศรี, 2546)

นอกจากนี้ ชลัท ประเทืองรัตนา (2553) ได้ศึกษาการจัดการความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือ 6 เผ่า ทำให้ทราบว่าระบบความเชื่อด้านจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์ในปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ แต่ความเคร่งครัดในความเชื่อด้านจิตวิญญาณมีความแตกต่างกันไป กลุ่มที่ยังมีความเชื่ออย่างเคร่งครัด จะเน้นบูชาเทพ ผี (Animism) ซึ่งเชื่อว่ามีวิญญาณสิงสถิตอยู่ในสรรพสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ แม่น้ำ ต้นไม้ ภูเขา ในหมู่บ้าน ในบ้าน (วิญญาณบรรพบุรุษ) และจำเป็นจะต้องทำพิธี เช่นไหว้บวงสรวงกันอยู่เสมอ กลุ่มชาติพันธุ์เชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยทุกชนิดเชื่อว่าเกิดมาจากสาเหตุ 2 ประการ ประการแรกเกิดจากการทำของผีซึ่งเป็นผีร้าย ผีตายโหง ผีหิวโหย จับเอาขวัญไปเป็นตัวประกันเพื่อแลกเปลี่ยนกับอาหารของคน ประการที่สองเกิดจากการพฤติกรรมของมนุษย์ การทำผิดกฎของหมู่บ้าน สังคม เช่นการผิดลูกเมียผู้อื่นๆ การแต่งงานในสกุลเดียวกันทำให้ผู้ป่วยหรือญาติพี่น้องผู้ป่วยไม่สบาย การแก้ไขปัญหามิใช่ในชุมชนที่เกิดขึ้นกรณีที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำผิดประเพณี ก็จะแก้ไขด้วยวิธีทางประเพณีผ่านผู้นำทางประเพณีและวัฒนธรรม ในกรณีที่ผู้นำด้านศาสนาให้คำแนะนำ และให้ผู้ทำผิดจารีตประเภอบพิธีกรรมขอขมา ก็มักจะให้ความร่วมมือและทำตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นก็จะยุติได้ด้วยดี การทำพิธีเช่นไหว้ผีเพื่อขอขมาโทษ จะทำให้คนในหมู่บ้านดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข คนที่กระทำผิดก็มักจะปฏิบัติตามเพราะมีระบบความเชื่อควบคุมอยู่ทุกคนในชุมชนจะมีความเชื่อเหมือนกันหมดและให้ความเคารพยำเกรง แม้กระทั่งความขัดแย้งทั่วไป เช่นการทะเลาะวิวาทกัน แล้วไม่สามารถตกลงกันได้ด้วยระบบที่เป็นทางการ ผู้นำหมู่บ้านก็จะมีกรรมสมณสถาน เชิญผู้อาวุโส หมอผีของหมู่บ้านมาทำพิธี ทำให้คู่กรณีสามารถตกลงร่วมกันได้ แต่การแก้ไขปัญหามิใช่โดยอิงระบบความเชื่อเรื่องวิญญาณจะใช้ได้ดียิ่งขึ้นภายใต้กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เนื่องจากมีการนับถือในเทพ วิญญาณเหมือนกัน ซึ่งการประยุกต์ใช้กับสังคมทั่วไปอาจปรับใช้กับเรื่องความคิด ความเชื่อที่คนในชุมชนนั้นให้ความเคารพและมีความเห็นสอดคล้องกันยิ่งไปกว่านั้น การจัดการความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือโดยระบบคนกลาง หรือ ระบบเครือญาติ ทำให้ทราบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จะมีลักษณะความเป็นเครือญาติที่แตกต่างกันออกไป มีทั้งลักษณะที่เน้นเฉพาะความสัมพันธ์ตามระบบตระกูลแท้ เช่น มั่ง เมียน ลีซอ คือเน้นเฉพาะญาติพี่น้องของตน ขณะที่บางกลุ่มเช่น ลาหู่เน้นว่าทุกคนในหมู่บ้านเป็นพี่น้องกันทุกคน ทำให้ลักษณะและผลของการแก้ไขปัญหาที่มีความแตกต่างกันออกไป ถ้ากลุ่มชาติพันธุ์ที่เน้นความเป็นตระกูลแท้ การแก้ปัญหาจะเน้นไปที่ผู้นำตระกูลแต่ละตระกูลเข้ามามีส่วนร่วม แต่ถ้ากลุ่มชาติพันธุ์ที่เน้นว่าทุกคนในหมู่บ้านเป็นพี่น้องกันหมด การแก้ปัญหาจะเน้นการรวมศูนย์ไว้ที่ผู้นำหมู่บ้าน

ผู้นำที่เป็นทางการในหมู่บ้านที่มีความเข้าใจธรรมชาติดังกล่าว ก็มักจะเชิญผู้อาวุโสของแต่ละตระกูลเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาดังนั้น การแก้ปัญหาความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมักจะประสบความสำเร็จ ด้วยความเป็นเครือญาติเดียวกันมีเชื้อสายเดียวกัน เมื่อผู้อาวุโสจากตระกูลเดียวกันใกล้เคียงเรื่องก็จะยุติลงได้

จากการศึกษาเอกสารทั้งหมดสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวิธีที่สามารถใช้จัดการความขัดแย้งได้อย่างประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ การใช้ภูมิปัญญา จะต้องเป็น ภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น และทุกคนในท้องถิ่นก็จะต้องมีความเชื่อ ความเคารพ ความเกรงกลัว ในสิ่งเดียวกัน และการร่วมมือกัน ทั้งนี้กระบวนการของภูมิปัญญาที่นำมาใช้ก็แตกต่างกันไปตามพื้นที่ ซึ่งการใช้ภูมิปัญญาในการจัดการความขัดแย้งมีข้อดีคือ ความสัมพันธ์ของคู่กรณียังคงเดิมไม่เหมือนกับการใช้ระบบกฎหมาย ทั้งนี้ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้ง ยังเป็นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนอีกด้วย ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาในประเด็นของการจัดการความขัดแย้งด้วยประเพณีเลี้ยงดงหรือผีปู่และย่าแสะ

แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงดงหรือผีปู่และย่าแสะ

1. ประวัติความเป็นมาของประเพณีเลี้ยงดงหรือผีปู่และย่าแสะ

งานประเพณีเลี้ยงดง หมายถึง การเซ่นสรวงดวงวิญญาณผีในป่า “ประเพณี” หมายถึง สิ่งที่เป็นปฏิบัตกันมาหลายร้อยปีหลายช่วงอายุคน “ดง” หมายถึง ป่าไม้หรือป่าดงดิบ ตั้งแต่อดีตกาลป่าไม้คู่กับคน ป่าเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่งมีชีวิต คนอาศัยป่าในการดำรงชีวิตอยู่ สภาพแวดล้อมในป่าได้สร้างทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น พืชพันธุ์สัตว์ต่างๆ และรักษาความสมดุลทางธรรมชาติตลอดจนเป็นต้นน้ำที่ดียิ่งหล่อเลี้ยงมนุษยชาติในปัจจุบัน ป่าไม้ให้สมดุลให้กับธรรมชาติ “คนกับป่าไม้” อยู่คู่กันตลอดมา สถานที่เลี้ยงดงที่ตั้งอยู่ในปัจจุบันนี้ คือ บริเวณลานเชิงวัดพระธาตุดอยคำ และบริเวณหมู่ที่ 3 บ้านแม่เหียะใน ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ป่าไม้บริเวณดังกล่าวเป็นป่าต้นน้ำของลำห้วยแม่เหียะ ซึ่งหล่อเลี้ยงชีวิตคนใน ตำบลแม่เหียะ ตำบลสันผักหวาน และตำบลป่าแดด ป่าต้นน้ำนี้ได้สร้างความสมดุลให้กับชาวเชียงใหม่มาหลายร้อยปี ประเพณีเลี้ยงดง เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตกาลเพื่อให้ประชาชนมีความรักและหวงแหนรักษาป่าไม้ให้คงอยู่และไม่ให้ใครเข้าไปบุกรุกทำลายธรรมชาติป่าต้นน้ำและสร้างความสงบสุขให้กับคนในชุมชน ไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น โดยวิธีดังกล่าวได้ผ่านร่างทรงโดยอันเชิญดวงวิญญาณผู้ปกป้องรักษาป่าแห่งนี้นามว่า “ปู่แสะ ยักษ์จิดำ” และ “ย่าแสะ ยักษ์ดาเหียว” โดยได้จัดพิธีปีละหนึ่งครั้งและมีความเชื่อว่าเป็นผู้รักษาป่าให้คงอยู่ ผู้บุกรุกจะพบกับเหตุเภทภัยต่างๆ ในอดีตป่าต้นน้ำแม่เหียะเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งมีน้ำตกที่ใช้ชื่อน้ำน้ำตกตาดหมาให้ และ

น้ำลำห้วยแม่เหียะไหลผ่านตลอดปี ประชาชนใดจะเข้าไปในป่าจะต้องได้รับอนุญาตจากผีป่า- ผีดง คือ “ผีปู่และ ย่าและ” ก่อน ซึ่งบริเวณที่เลี้ยงดงในปัจจุบันจะมีศาลเพียงตาเพื่อทำพิธีบอกกล่าว ก่อนที่ผู้เข้าไปเก็บของป่าหรือล่าสัตว์ป่า หากผู้ใดมิได้บอกกล่าวและละเมิดมักจะมีอันเป็นไปตาย โดยมีรู้สาเหตุ ซึ่งเป็นที่กล่าวในอดีตว่าถูกยักษ์ปู่และ ย่าและกิน ดังนั้น พิธีเลี้ยงดง จึงเป็นประเพณี ที่ชาว ตำบลแม่เหียะและตำบลใกล้เคียงได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 เหนือ (ประมาณเดือนพฤษภาคม) ผ่านมาหลายร้อยปีแล้ว เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ประชาชนที่อยู่ใน ตำบลแม่เหียะและตำบลใกล้เคียง ตามประวัติศาสตร์และพงศาวดารกล่าวไว้ว่า พิธีดังกล่าวในอดีต เจ้าผู้ครองนครล้านนาและผู้นำชุมชนระดับสูงต้องเข้าร่วมในพิธีกรรมและเป็นประเพณีที่ปฏิบัติถึง ชนรุ่นหลัง การจัดพิธีกรรมนี้มีความเชื่อว่าเมื่อเลี้ยงดง บวงสรวงด้วยเครื่องเซ่น การจัดพิธีดังกล่าว มีความเชื่อว่าจะก่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากความขัดแย้ง ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ผืนดิน ต้องตามฤดูกาลและประชาชนไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ทำการเกษตรได้ผลดีตลอดปี ในขณะเดียวกันป่า ต้นน้ำก็ยังอยู่และผู้คนกรุกก็มีอันเป็นไปด้วยอิทธิฤทธิ์ของดวงวิญญาณปู่และ ย่าและ (รวิวรรณ อยู่จำนงค์, 2553)

ความเชื่อเดิมเกี่ยวกับเรื่องผีปู่และและย่าและนี้ พอจะสันนิษฐานได้จากตำนานพระ ธาตุดอยคำ สกวน โชติสุขรัตน์ (2512 อ้างอิงใน สุทวารี สุวรรณภาชนี, 2519) กล่าวว่า “ในอดีตมี เมืองหนึ่งชื่อ บุพพนคร เป็นเมืองชนเผ่าลัวะ ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำปิงและดอยฮ้อยช้าง ชาวบ้านแห่ง นี้อยู่กันแบบไม่เป็นสุขเพราะถูกยักษ์ 3 ตน ยักษ์พ่อแม่ลูก จับเอาชาวเมืองไปกินทุกวัน จนชาวเมือง ต้องหนีออกจากเมืองเนื่องจากกลัวยักษ์ เมื่อความทราบถึงพระพุทธเจ้า รับรู้ความเดือดร้อนของ ชาวเมืองลัวะ จึงได้เสด็จมาโปรดและแสดงอภิไศยธรรม แสดงอภิไศยธรรม จนถึงที่ตั้งดอย คำนี้ได้พบยักษ์สามตน มีพ่อ แม่ ลูก คือ (ปู่และ ย่าและ และบุตร) ยักษ์ทั้งสามตนนี้ยังชีพด้วย เนื้อสัตว์และเนื้อมนุษย์ เมื่อยักษ์ทั้งสามตนนี้เห็นพระพุทธเจ้ากับเหล่าสาวกเสด็จมา ก็จับกิน แต่ พระพุทธองค์ทรงแผ่เมตตา ยักษ์ทั้งสามเกรงในพระบารมีจึงน้อมเคารพพระพุทธองค์ จันทศนา และขอให้ยักษ์ทั้งสามรักษาศีลห้าตลอดไป แต่ปู่และและย่าและไม่สามารถจะรักษาศีลห้าได้ตลอดไป จึงอ้อนวอนขอกินเนื้อมนุษย์ปีละสองคน แต่พระพุทธองค์เห็นว่าการฆ่ามนุษย์หรือสัตว์นั้นเป็นบาป หนักจึงไม่อนุญาต ยักษ์ทั้งสองจึงขอเปลี่ยนเป็นเนื้อสัตว์ พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงตอบ ให้ไปถามเจ้า ผู้ครองนครดูว่าจะอนุญาตหรือไม่ ว่าแล้วพระพุทธเจ้าก็เสด็จออกจากดอยคำนั้นไป ก่อนเสด็จไป พระพุทธองค์จึงได้สั่งไว้ว่าให้ยักษ์ทั้งสองตน จงรักษาผู้คนในบ้านเมือง ให้อยู่เย็นเป็นสุข และขอให้ สืบทอดรักษาพระศาสนาให้ครบห้าพันปี ยังความยินดีถึงพระอินทร์ ได้เนรมิตให้ฝนเงินฝนคำตกลง มาไหลเข้าไปยังพื้น ดอยแห่งนี้ ภายหลังมาดอยเหนือได้จึงได้ชื่อว่า ดอยสุเทพ และดอยคำ

แล้วพระพุทธองค์ก็เสด็จจากไป และทรงไว้พระเกศาธาตุไว้ที่พระธาตุคอกคำ ยักษ์ทั้งสองตนผัวเมีย จึงได้ไปขออนุญาตจากเจ้าเมือง ๆ ก็อนุญาตให้กินควายได้ปีละครั้งหลัง ซึ่งทางเจ้าเมืองก็ได้นำควายมาถวายให้ปีละ 1 ตัว อีกทั้งปูและย่าแสะยังรับว่าจะปกป้องรักษาเมืองนี้ให้สงบสุขร่มเย็นสืบไปถึง 5,000 วัสสาและยักษ์ก็จะดูแลชาวบ้านชาวเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป ส่วนลูกยักษ์ได้บวชเป็นพระ ต่อมาได้ลาสิกขาบทออกมาเป็นฤาษีมีนามว่า "สุเทพฤาษี" บำเพ็ญพรตอยู่ที่ถ้ำหลังคอกเหนือซึ่งคือคอกสุเทพ โดยเรียกตามชื่อฤาษีสุเทพ ลิ่นสมัยปูและย่าแสะแล้ว ชาวบ้านชาวเมืองก็ยิ่งเกรงกลัวอิทธิฤทธิ์อยู่และหวังให้ปูและย่าแสะ ช่วยกันรักษาพระพุทธศาสนา พร้อมช่วยกันดูแลชาวบ้านชาวเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข จึงได้มีพิธีเซ่นดวงวิญญาณที่เรียกกันว่า "เลี้ยงดง" จึงเกิดประเพณีเลี้ยงผีปูและ ย่าแสะ โดยพิธีการฆ่าควายเอาเนื้อสดสังเวยแต่นั้นมา ควายถือได้ว่าเป็นตัวแทน ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อแก้ข้อขัดแย้ง ส่วน ต่างๆ ของควายเทียบได้กับส่วนต่างๆ ของสังคม ที่ต้องประกอบกันจึงจะบรรลุเป้าหมาย สำหรับเนื้อควายที่ใช้บูชาแล้วนั้นจะเอามากินร่วมกัน และยังมีการตั้งชื่อลูกตามชื่อของควายที่ตายไปด้วย เพื่อเป็นการตอบแทน ส่วนยักษ์ผู้เป็นบุตรนั้น ในตำนานว่าเมื่อได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าก็มีจิตเลื่อมใสเป็นอันมากจึงขอบวชในพระพุทธศาสนา และไปจำพรรษาอยู่บนคอกสุเทพ แต่ต่อมาไม่อาจที่จะอยู่ในเพศบรรพชิตได้จึงลาสิกขาออกมาเป็นแพศยาศิ หรือฤาษีได้ชื่อว่าสุเทพฤาษีบำเพ็ญพรตอยู่บนคอกสุเทพตราบ สิ้นอายุขัย..." ธนันท เศรษฐพันธ์ (2535) กล่าวไว้ว่า ชาวบ้านใช้เรื่องเล่านี้อ้างอิงถึง "ประวัติ" หรือตำนานของผีปูและย่าแสะและพิธีกรรมเลี้ยงผีปูและย่าแสะ เรื่องเล่านี้มีคุณค่าในแง่ที่เป็นประวัติของผีปูและย่าแสะและพิธีกรรมเลี้ยงผีปูและย่าแสะ เรื่องเล่าและพิธีกรรมจึงมีบทบาทเชื่อมโยงอดีตครั้งพุทธกาลกับปัจจุบันและตอกย้ำความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ในปัจจุบัน

2. สิ่งของประกอบพิธีกรรมที่ใช้ในประเพณี

พิษณุ จันทวิทัน (2554) กล่าวว่า ในประเทศลาวมีประเพณี ฆ่าควายกินบุญ หรือบุญกินควาย หรือบางที่เรียกว่าบุญกินงะ เป็นประเพณีของชนเผ่าต่างๆในแขวงเซกอง เขาจะล้มควายเพื่อทำพิธีเซ่นไหว้ตามความเชื่อ โดยเอาควายมาผูกกับหลักไม้กลางบ้านแล้วทำพิธีฆ่า เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็แบ่งเนื้อกันกินทั้งหมด และที่ขาดไม่ได้ก็คือเหล้าไห บุญกินควายนี้มักจะจัดขึ้นในราวเดือนเมษายน ควาย คือ สัตว์ที่เป็นใกล้ชิดมนุษย์ ด้วยความเชื่อที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลและการทำไร่นาในปีการเพาะปลูกต่อไป เช่นเดียวกับในประเทศเวียดนาม การฆ่าควายเทศกาลเป็นที่นิยมมากในหมู่ชนกลุ่มน้อยในภาคกลาง มีความเชื่อว่า ควาย เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า โดยหมอผีจะกระซิบหูควายบอกในสิ่งที่ปรารถนาเพื่อให้ควายส่งสารไปยังพระเจ้าและฆ่าควายโดยวิธีการปาตคอก และนำเนื้อควายมาทำเป็นกับข้าวกินร่วมกัน

ทั้งหมู่บ้าน (Information of Vietnam, 2012) ในประเทศอินโดนีเซีย ควายเป็นสัตว์ที่ใช้เซ่นไหว้วิญญาณที่ตายไปแล้วในงานศพในประเพณี ดิราไป เป็นพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่และซับซ้อนที่สุด พิธีกรรมจะแบ่งเป็นสองช่วงแต่ละช่วงจัด 7 วัน และเว้นประมาณ 6 เดือนหรือ 1 ปี ในระหว่างพิธีกรรมคนในครอบครัวผู้ตายจะงดทานข้าว จะทานแต่ผลไม้และมันฝรั่ง การเซ่นไหว้จะใช้ควายจำนวน 12 ตัว หรือ 24 ตัว และหมูตัวใหญ่จำนวน 100 ตัว และมีการเดินรำ ชนวัว ชนไก่ ศพของคนตายจะถูกมัดคล้ายมัมมี่และเก็บไว้ในบ้าน การจัดงานในช่วงที่สองก็จะดำเนินการเช่นเดียวกับช่วงที่หนึ่ง เมื่อมีคนตาย ไม่ว่าจะเป็นบ้านใด ชาวโอรากาในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน จะไปช่วยงาน โดยนำอาหาร สัตว์ พืชผลไม้ เหล้าหมักจากมะพร้าว ฯลฯ ไปด้วย ซึ่งถ้าเป็นสัตว์ เช่น ควาย หมู จะมีการวัดขนาดก่อนที่จะทำการฆ่าเพราะครอบครัวผู้ตายจะต้องตอบแทนผู้ที่นำมาให้ในขนาดที่เท่ากัน (รัศมี ชูทองเดช, 2553) เหมือนกับในประเทศเนปาล มีการฆ่าควายนับเป็นแสนตัวในชาวเนปาลที่นับถือศาสนาฮินดูเพื่อบูชาเทพเจ้าแห่งอำนาจ พิธีบูชาญเป็นส่วนหนึ่งของเทศกาล “คาริไม” ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุก 5 ปี ที่ศาสนสถานคาริไม โดยในแต่ละครั้งจะต้องสังเวยด้วยชีวิต ควาย แพะ ไก่ และนกพิราบ กว่า 200,000 ตัว (William Jennings Bryan, 2007) ในประเทศไทย ประเพณีเลี้ยงดงหรือผีปู่แสะย่าแสะ เป็นประเพณีมีการฆ่าควายเพื่อนำมาเป็นเครื่องเซ่นเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ควายเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากผีปู่แสะย่าแสะใช้กินแทนเนื้อมนุษย์เพราะควายเป็นสัตว์ที่ใกล้ชิดมนุษย์ในอดีต โดยชาวบ้านจะเลือกควายก๊ิบเผ็งหรือควายหนุ่มที่มีก๊ิบเท้าสี่เหลี่ยม เขาควายยาวเท่าหูแต่ปัจจุบันบางครั้งก็ใช้ควายตัวโตแทนเป็นเครื่องเซ่นโดยให้ม้าขี่ (ร่างทรง) ที่ผีปู่แสะย่าแสะประทับร่างดื่มเลือดและกินเนื้อและนำเนื้อควายที่เหลือจากการทำพิธีแบ่งกันตามหมู่บ้าน (พิมพ์นภัส จินดาวงศ์, 2554)

สรุปได้ว่า ในแถบประเทศเอเชีย ควาย มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ มักจะถูกนำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ เป็นตัวกลางระหว่างมนุษย์และสิ่งเหนือธรรมชาติ ตามความเชื่อที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่

นอกจากนี้ ในประเพณีเลี้ยงดงยังมีเครื่องเซ่นไหว้อื่นๆ ที่สำคัญ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ สิ่งที่ชาวบ้านต้องทำขึ้น คือ หอเลี้ยงผี ชาวบ้านจะเลี้ยงผีขุนหลวงวิรังคะ (กษัตริย์ของชนเผ่าลัวะ) ซึ่งหมายถึงนางงามเทวีในอดีต ไปพร้อมกันด้วยก่อนจะพิธีจะมีการขึ้นท้าวท่งสี่ คือ พิธีบอกกล่าวแก่ท้าวจตุโลกบาล มีการสร้างปราสาท หรือ หอผีชั่วคราวทำด้วยโครงไม้ไผ่ 12 หอ ซึ่งปราสาทของปู่แสะย่าแสะจะมีขนาดใหญ่กว่าผีอื่น ๆ โดยถือว่าผีปู่แสะย่าแสะนี้เป็นผียักษ์ หอทั้ง 12 นี้ จะปลุกยกพื้นเรียงเป็นแถวตามลำดับคือ 1) หอปู่แสะ 2) หอย่าแสะ 3) หอเจ้าแม่คำเขียว 4)-11) ไม่ทราบชื่อ 12) หอขุนหลวงวิรังคะ โดยหอปู่แสะย่าแสะมีขนาดกว้างประมาณ

50 x 50 เซนติเมตร ยกพื้นสูงประมาณ 1.5 เมตร หลังคามุงด้วยตองทึง (อ่านว่า "ต๋องตึง" แปลว่า ใบพลวง) ส่วนหอผีอื่น ๆ ทุกหอมีขนาดประมาณ 40 x 50 เซนติเมตร ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร และไม่มีหลังคาและนำ "ตวัก" (กระทงที่บรรจุเครื่องเซ่นทำด้วยตองทึง) กว้างประมาณ 25 เซนติเมตร และลึงพอสสมควร รวม 12 กระทง นอกจากตวักขนาดใหญ่ดังกล่าวแล้ว ยังจะต้องทำ ตวักขนาดเล็กอีกประมาณ 40 กระทง บรรจุเนื้อควายดิบ เนื้อควายสุก แกง ขึ้นควายลาบ เนื้อควายปิ้ง ข้าวสุก ดอกไม้ ธูป เทียน แล้วนำกระทงดังกล่าวไปใส่ในกระทงใหญ่ทั้ง 12 กระทงนั้น ให้พอดีแล้วนำไปวางไว้บนหอผี ส่วนพานข้าวตอกดอกไม้นั้นให้จัด 5 พานพร้อมทั้งเทียนเงินเทียนทอง ทั้งนี้ ยังมีกระบอกล้างไม้ไผ่บรรจุสุราอีก 22 กระบอกวางไว้ที่หอผีทั้ง 12 อีกด้วย และยังต้องวางสายสิญจน์ล้อมหอทั้ง 12 ไข่มด ถือเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ที่ห้ามคนที่ไม่เกี่ยวกับพิธีการเข้าในนั้น ในพิธีกรรมนี้สัตว์ที่จัดมาสังเวยผี ปู่และย่าแสะ คือควายเขาดำหรือควายรุ่นกระทงที่มีเขาสั้นเพียงหู บางตำนานว่า "ควายดำที่ยังบตีห้า" คือควายสีดำที่ยังไม่เคยผ่านการตอน เดิมนั้นให้สังเวยผีปู่แสะด้วยควายดำและสังเวยย่าแสะด้วยควายเผือก เมื่อฆ่าควายแล้วก็เอาเนื้อไปปรุงเป็นลาบและแกงต่าง ๆ และยังต้องนำเนื้อสันในสองชิ้นไปแขวนไว้ที่หอผีปู่แสะย่าแสะด้วยควายเผือก เนื้อที่เหลือก็จะนำไปปรุงเป็นอาหารเลี้ยงกันในหมู่บ้าน ส่วนหนังควายที่ติดกับศีรษะนั้นจะนำไปปูไว้ที่หน้าปราสาทของผีปู่แสะย่าแสะควายกิบเผ็ง (ควายหนุ่มที่มีกิบเท้าสี่เหลือง เขาควายยาวเท่าหูแต่ปัจจุบันบางครั้งก็ใช้ควายตัวโต) พร้อมกับเครื่องพลีกรรมอื่นๆ กล้วย อ้อย ของหวาน เป็นต้น

สำหรับเครื่องเซ่นไหว้หอปู่แสะ ย่าแสะ แบ่งเครื่องเซ่นเป็นสองส่วน ได้แก่ เครื่องสักการะ ประกอบด้วย หม้อใหม่ 4 ใบ (หม้อ ดินเผา) สุรา 1 จอก กล้วย 4 หวี มะพร้าว 2 คู่ เสื้อผ้าหมากพลู ข้าวตอกดอกไม้อาหาร ได้แก่ เนื้อควายที่ปรุงแล้ว ในตำนานบอกว่า "ลาบ ล้า อ่อม ปิ้ง" สำหรับเครื่องเซ่นไหว้เลี้ยงผีโรง จะจัดเลี้ยงเฉพาะบ้านที่มีโรงเรียนผีปู่ย่าตายาย (โรงเรียนจะสร้างเป็นแบบบ้านหลังเล็ก ๆ มีเสาสี่เสามีชานยื่นออกมาเล็กน้อย มีบันได 3 ขั้น มุงหลังคาด้วยสังกะสีหรือจะมุงด้วยหญ้าคาก็ได้) มักจะทำพิธีเลี้ยง 3 ปีต่อครั้ง (1 ครั้ง) เครื่องเลี้ยงหรือเครื่องเซ่นในพิธี มีดังนี้มีผ้ามาน ช้าง ม้า มิดดาบ เรือ ดอกบัว ขนมเครื่อง กระยาสารท หัวหมู บายศรี 1 คู่ น้ำมะพร้าวอ่อน หมูช่วง ใบตอง 3 ยอด เหล้าขาว หมี่ผัด 3 จาน กล้วยสีนวล กล้วยน้ำว่า อย่างละ 3 หวี มันทู (ไข่ข้าวเหนียวหนึ่งโหลกกับงายัดเป็นตัวหมูยัดไส้ด้วยน้ำอ้อยโหลก) เมี่ยงมอญ ขนมมอญ (ขนมสับดง) ลูกโหนดดอกไม้มอญ พะโล้ ไก่ต้มยำ ขนมเปี้ยะแผ่นใหญ่ หมูเผ็ด หมูหวาน ไก่เผ็ด ไก่หวาน ไข่แผ่น กระทงเล็ก ๆ สำหรับใส่เครื่องเซ่น ชนช้าง ซึ่งประกอบด้วยเหล้า ข้าวสาร ใส่กระทงรูป 1 ของ เงิน 30 บาท ชนช้างสำหรับ 4 คน

สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ พระบฏและพระสงฆ์ผู้บวชใหม่ สำหรับเป็นสิ่งยืนยันกับปู่และย่าและว่าพระพุทธองค์ ยังไม่ได้ปรินิพพานและยังเสด็จมาโปรดเมตตาพร้อมด้วย พระพุทธสาวก และการนำพระบฏเข้าสู่บริเวณงานจะต้องตั้งขบวนแห่ ซึ่งตำนานปู่และกำหนดไว้ว่า "...พระบฏ หื้อเอาไปวันเลี้ยง ตูใหม่ (พระบวชใหม่) ก็หื้อโดยพระบพไป หื้อคนตีฆ้องตีกลองแห่ไป เครื่องอันจักต้อนรับพระบฏนั้น หื้อมีขัน (พาน) ข้าวตอกดอกไม้ เทียน 3 คู่ ใส่ขันหั้น แล้วมีตุ๊กดอกไม้ใส่ผืนหนึ่ง แถวดอกไม้ 5 แถว หื้อมีช่างขอ 2 คู่..." เมื่อไปถึงบริเวณที่เลี้ยงนั้นให้แขวนพระบฏกับต้นไม้ ทั้งนี้ในตำนานเชียงใหม่ปางเดิมระบุว่า "หื้อเอาหรือพระบฏ (รูปวาดพระพุทธเจ้าบนผืนผ้าดิบ) กางห้อยต้นไม้วัดที่เราจักพลีกรรมบูชาแกมเลี้ยงปู่และย่าและหั้น กับหื้อเขาได้ไปนิมนต์เอาเจ้าภิกขุอันเป็กใหม่ (อุปสมบทใหม่) นั้นมาหื้อพอ 8 คน ไปสูตร (สวด) อบรมพระบฏนั้นเดื่อะ" พระบฏที่แกว่งไกวเปรียบเสมือนพระพุทธเจ้ายังมีชีวิต เคลื่อนไหวเพื่อมิให้ผีปู่และย่าและกินเนื้อมนุษย์อีก (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2551)

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีเลี้ยงดงหรือผีปู่และย่าและ พบว่า ประเพณีเลี้ยงดงเป็นตำนานเล่าขานประจำท้องถิ่นซึ่งมีมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยมีการจัดพิธีเช่นให้ผีปู่และย่าและที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาเมืองเชียงใหม่ โดยนำควายหนุ่มที่มีกีบเท้าสี่เหลือง เขาควายยาวเท่าหู และเครื่องสักการะและเครื่องเซ่นอื่นๆ มาทำพิธี โดยจะมีพระบฏ (รูปวาดพระพุทธเจ้าบนผืนผ้าดิบ) แขวนไว้บนต้นไม้เพื่อให้ผีปู่และย่าและเกรงกลัวต่อพระบฏที่แกว่งซึ่งเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้ายังมีชีวิตครั้งยังเทศนาขอปิตุพาทเนื้อมนุษย์และปกป้องรักษาชาวเมือง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธนนท์ เศรษฐพันธุ์ (2535) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าและ ศึกษาเฉพาะกรณีชาวบ้านป่าจี้ ซึ่งแสดงถึงการใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าและของชาวบ้านป่าจี้ โดยใช้แนวคิด "Ethnography of Speaking" ของ Dell Hymes แนวคิดนี้พิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้เรื่องเล่า อันได้แก่ ผู้เล่า ผู้ฟัง รูปแบบสาร ช่องทางการสื่อสาร สัญลักษณ์ หัวข้อและฉาก ในการใช้เรื่องเล่า ผู้เล่าเรื่องเล่ามีอายุมากกว่าผู้ฟัง พวกเขาเล่าด้วยปากโดยใช้ภาษาคำเมือง และเล่าเรื่องเล่าแบบเรื่องเล่าร้อยแก้วชาวบ้านใช้เรื่องเล่านี้อ้างอิงถึง "ประวัติ" หรือ ตำนานของผีปู่และย่าและและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ เป็นกุศโลบายในการให้ชาวบ้านรักษาดินน้ำ เรื่องเล่านี้มีคุณค่าในแง่ที่เป็นประวัติของผีปู่และย่าและและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าและ เรื่องเล่าและพิธีกรรมจึงมีบทบาทเชื่อมโยงอดีตครั้งพุทธกาลกับปัจจุบันและต่อยอดความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ในปัจจุบันบริบททางสังคมของหมู่บ้านได้เปลี่ยนไป มีคนนอกชุมชนเข้าไปติดต่อสัมพันธ์ด้านพิธีกรรมเลี้ยงผี

มากขึ้น ทำให้คุณค่าและบทบาทของเรื่องเล่าเปลี่ยนไปด้วย จากที่เรื่องเล่าที่ทำหน้าที่สื่อ "เนื้อหา" หรือ "สาร" เกี่ยวกับผีปู้และย่าแสะและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู้และย่าแสะในฐานะเป็นส่วนของวัฒนธรรม กลายเป็นเรื่องเล่าและพิธีกรรมมีหน้าที่บทบาทเฉพาะเพื่อแสดงถึงความเก่าแก่ของชุมชนและรากเหง้าของวัฒนธรรม บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมในชีวิตประจำวันลดความสำคัญลงไปมาก เพราะความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เรื่องเล่าและพิธีกรรมไม่ได้มีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวบ้านเหมือนกับในอดีตที่ผ่านมา

วรรณะ มูลข้าว (2545) ได้ศึกษาความเป็นมาของร่องรอยและอิทธิพลของคติพุทธศาสนาหายานที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาความเป็นมาของร่องรอยและอิทธิพลของคติพุทธศาสนาหายานที่มีต่อความเชื่อพิธีกรรมและประเพณีพื้นบ้านที่ถือปฏิบัติกันในจังหวัดเชียงใหม่ในรอบ 12 เดือน ประเพณีทานตุ่ง ประเพณีสืบชาติตา ประเพณีใส่ขันดอกอินทิล (การบูชาเสาอินทิล) ประเพณีใส่บาตรเพ็งพุด (เบ็งปู้ด) ประเพณีส่งเคราะห์ (ส่งนพเคราะห์) พิธีกรรมขึ้นท้าวทั้งสี่ และพิธีกรรมเลี้ยงผีปู้และย่าแสะ พบว่าร่องรอยทางคติพุทธศาสนาหายาน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ อิทธิพลทางด้านแนวคิดความเชื่อต่างๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรม อิทธิพลทางด้านอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ใช้ในพิธีกรรมและอิทธิพลทางด้านวิธีปฏิบัติและขั้นตอนต่างๆ ในพิธีกรรม

อาสา คำภา (2553) ได้การศึกษาค้นคว้าความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมเลี้ยงผีปู้และย่าแสะ ทำการศึกษาจากตำนาน เอกสารประวัติศาสตร์ การสัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ปู้และย่าแสะ ถือเป็นหนึ่งในอารักษ์ผีเมือง เจนบ้านเจนเมือง ที่เก่าแก่และสำคัญของเมืองเชียงใหม่ พิธีเลี้ยงผีปู้และย่าแสะมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับชาวลัวะ กลุ่มชนเก่าแก่ของอุษาคเนย์ และสะท้อนถึงการปะทะประสานทางวัฒนธรรมระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา ระหว่างกลุ่มชนพื้นเมืองเก่า กับ กลุ่มชนที่สมานทานในวัฒนธรรมที่สูงกว่า ผสมผสานจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวเมืองเชียงใหม่มาแต่โบราณในอดีตการเลี้ยงผีปู้และย่าแสะ เป็นส่วนหนึ่งพิธีเลี้ยงผีเมืองที่จะกระทำอย่างพร้อมเพรียงกันหลายจุดทั่วทั้งเมืองเชียงใหม่ในช่วงเดือน 8 ถึง เดือน 9 (เหนือ) หากแต่ ผลจากกระบวนการรวมศูนย์อำนาจนับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 ทำให้ประเพณีเลี้ยงผีเมืองถูกสั่งห้ามและค่อยๆ เลือนหายไป ในขณะที่การเลี้ยงผีปู้และย่าแสะได้ถูกลดทอนความสำคัญเหลือเพียงการปฏิบัติเฉพาะในองค์กรชาวบ้าน เรียกว่า “เลี้ยงดง” ปัจจุบันพิธีกรรมนี้มีเอกลักษณ์ที่ม้าขี่ลงทรงกินเนื้อควายสด ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง มีปัจจัยความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดจาก ผู้จัด ม้าขี่ สื่อ และผู้มีอำนาจในบ้านเมือง

รัตนพร เศรษฐกุล (2554) ได้อธิบายเรื่องการเมืองว่าด้วยเรื่องพิธีกรรมเลี้ยงผีเมืองกรณี พิธีเลี้ยงดง ปู่และย่าและ อารักษ์เมืองเชียงใหม่และเรื่องปู่และย่าและ อารักษ์เมืองเชียงใหม่ ข้อสังเกตว่าด้วยเรื่องความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมเลี้ยงผีเมืองในปัจจุบัน ไว้ว่า ประเพณีการเลี้ยงดงในตำนานยังบ่งบอกถึงความเกี่ยวเนื่องและความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับผู้ปกครองอีกด้วย ดังเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าให้ปู่และย่าและไปขออนุญาตจากเจ้าเมืองก่อนจึงกินเนื้อได้ ซึ่งดูเหมือนว่าตำนานแสดงให้เห็นว่าชนชั้นปกครองมีหน้าที่ค้าชื้ออุปถัมภ์พุทธศาสนาด้วยการบริจาคที่ดินให้สงฆ์และข้าทาสให้อยู่ดูแลรักษาศาสนสถานและรับใช้สงฆ์ ขณะเดียวกันสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองที่ผสมผสานกับพุทธศาสนา เพื่อรักษาสถานะของสถาบันกษัตริย์ ปัจจุบัน แม้พิธีเลี้ยงผีปู่และย่าและ จะยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่ความเชื่อดั้งเดิมที่ทำพิธีเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ซึ่งช่วยคุ้มครองชาวบ้านให้ปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บและมีน้ำท่าเพียงพอต่อการผลิตก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและวิถีชีวิตที่มีได้อยู่ในสังคมเกษตรซึ่งต้องพึ่งพาฟ้าฝนอีกต่อไป พิธีกรรมเลี้ยงผีเมืองในปัจจุบัน นักการเมืองก็เข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีเพื่อเพิ่มฐานคะแนนเสียงของตน

พิมพันธ์ จินดาวงศ์ (2554) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน โดยมุ่งศึกษาลักษณะการดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน โดยมีขอบเขตการวิจัยคือพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน - พิธี ได้แก่ พิธีบูชาเสาอินทขิล พิธีทำบุญเมืองและสืบชะตาเมืองเชียงใหม่ และพิธีบูชาผีปู่และย่าและ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพภาคสนามทาง คติชนวิทยาโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในพิธีกรรมดังกล่าวในช่วงปี พ.ศ.2552 - 2554 ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ทั้ง 3 พิธีมีลักษณะการดำรงอยู่โดยมีการผสมผสานความเชื่อพุทธพราหมณ์ ผี โดยพิธีทำบุญเมืองและสืบชะตาเมืองเชียงใหม่และพิธีบูชาเสาอินทขิลมีการนำความเชื่อทางพุทธศาสนามาผสมผสานอย่างเข้มข้น ในขณะที่พิธีบูชาผีปู่และย่าและนั้นมีความเชื่อดั้งเดิมเป็นจุดเด่นของพิธี นอกจากนี้ยังพบลักษณะการดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมที่มีการปรับให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน อันได้แก่ การปรับองค์ประกอบบางส่วนในพิธีเพื่อตอบสนองต่อนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด การนำเสนออัตลักษณ์เมืองเชียงใหม่ และนำเสนอความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในจังหวัดเชียงใหม่ผ่านพิธีกรรม ส่วนผลการวิเคราะห์บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันพบว่ายังคงมีบทบาทในการตอบสนองความ

ต้องการทางด้านจิตใจ ตอบสนองความต้องการทางด้านสังคม และตอบสนองนโยบายของรัฐในการสืบสานประเพณีของจังหวัดเชียงใหม่

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า ความขัดแย้ง คือความไม่ลงรอยหรือความไม่เข้าใจกันในเรื่องของความสัมพันธ์ ทัศนคติ ค่านิยม อุดมคติ หรือการจัดสรรผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัวหรือแม้กระทั่งการสื่อสารข้อมูลที่ผิดพลาด สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งอาจเกิดได้จากการต้องการ ประสพการณ์หรือมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปหรือกลุ่มคน จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ความขัดแย้งก่อให้เกิดผลทั้งเชิงบวกและเชิงลบ แนวทางในการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์มีหลายวิธี ทั้งนี้ต้องเลือกใช้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนก็มีบทบาทหนึ่งในการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้สังคมชุมชนอยู่อย่างสงบสุข เป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจให้คนในสังคม ภูมิปัญญาประเพณีนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในสังคมเป็นอย่างมาก จากการศึกษาประเพณีเลี้ยงดงซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับพิธีกรรม ก็พบว่ามีบทบาทในการแก้ไขความขัดแย้งเช่นกัน จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งหมด ผู้วิจัยสามารถนำองค์ความรู้จากการศึกษาไปสร้างแนวคำถามเพื่อใช้ในการศึกษาการจัดการความขัดแย้งโดยการใช้ประเพณีเลี้ยงดงหรือผีปู่และย่าและเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งต่อไป

กรอบแนวคิด

ในการศึกษา เรื่อง การจัดการความขัดแย้งด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา ประเพณีเลี้ยงดง หรือผีปู่และย่าและ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงการใช้ประเพณีเลี้ยงดงหรือผีปู่และย่าและในการจัดการความขัดแย้ง ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลแม่เหียะ โดยครอบคลุมความขัดแย้งทั้ง 5 ประเภท (Christopher W. Moore, 1996, pp. 60-61) ได้แก่ ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ความขัดแย้งด้านค่านิยม ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ความขัดแย้งด้านข้อมูล และความขัดแย้งด้านโครงสร้าง อีกทั้งศึกษาว่าประเพณีเลี้ยงดงมีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งอย่างไรจึงทำให้ชาวบ้านในตำบลแม่เหียะสามารถลดความขัดแย้งภายในชุมชนได้ ท่ามกลางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและส่งผลให้การจัดการความขัดแย้งประสบผลสำเร็จ